

УДК 327.39

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РЕГІОНАЛЬНИХ НАУКОВИХ ЦЕНТРАХ УКРАЇНИ: ПРИКЛАД ЧЕРНІВЦІВ

Анатолій Круглашов

*Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
вул. Кафедральна, 2, м. Чернівці, Україна, 58000, тел. (0372) 52-30-53,
e-mail: akruglas@gmail.com*

Досліджено становлення європейських досліджень у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, розглянуто інституційні особливості їхнього розвитку, проаналізовано здобутки у викладанні європейських студій у цьому вузі та охарактеризовано дослідницький доробок чернівецьких вчених у сфері європейської інтеграції.

Ключові слова: європейські дослідження, європейська інтеграція, вища освіта.

Вступ

Становлення та розвиток європеїстики у широкому сенсі та досліджень європейської інтеграції у вузькому відзначається позитивною динамікою у світі загалом та в Україні зокрема. Для України успішний розвиток європейських досліджень насамперед важливий тому, що наша держава офіційно проголосила своїм стратегічним курсом повноцінну європейську інтеграцію й неодноразово виголошувала прагнення стати у майбутньому членом ЄС. Досягнення цієї мети виявилось вкрай складним, хоча її бажаність і необхідність визнані більшістю українських громадян, а підтримку європейського курсу країни активно декларують провідні вітчизняні політики та політичні партії. Проте як для політичної еліти, так і для чималої кількості громадян залишаються маловідомими й незрозумілими історія та актуальні аспекти розвитку європейських інтеграційних процесів.

Незважаючи на існуючий інтерес до європейських досліджень, стан розвитку Європейських студій у нашій державі загалом навряд чи можна визнати таким, що належним чином відповідає потребам у науковому аналізі процесів формування та реалізації зовнішньої та внутрішньої політики України, завданням ствердження національного ціннісного консенсусу на основі європейського цивілізаційного вибору, запитам суспільства на всебічну інформацію з актуальних питань європейської інтеграції. Тому проблеми становлення європейських досліджень та викладання пов'язаних з ними навчальних дисциплін потребують поглибленого наукового вивчення та публічних дискусій. І для належного розуміння стану цієї сфери наукового знання та відповідної навчальної діяльності в Україні важливо продовжувати дослідження розвитку Європейських студій як у загальнонаціональних

масштабах, так і у вимірах їхньої регіональної специфіки та різних дисциплінарних підходів.

Відзначимо, що в Україні вже накопичено чималий досвід наукових досліджень та не менш вагомий досвід підготовки фахівців за проблематикою європейських студій. Серед таких центрів вирізняють класичні та нові університети України: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Києво-Могилянська Академія, Львівський національний університет імені Івана Франка, Донецький державний університет управління, Одеський національний університет імені Іллі Мечникова. Симптоматично, що в системі академічної науки не знайшлося сталого місця для створення відповідного центрального інституту. А спроба створити таку інституцію, як Інститут європейської інтеграції, зазнала фіаско: його нещодавно трансформовано в Інститут всесвітньої історії НАНУ. Хоча окремі напрями європейських досліджень надалі розвивають науковці Інституту світової економіки та міжнародних відносин, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені акад. Івана Кураса, Інституту держави та права імені акад. В. Корецького, а також Інституту історії України НАНУ. Поруч зі всіма ними, помітним центром європейських досліджень слугує й Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича – один із найстаріших класичних університетів України.

Стисло розглянемо розвиток європейських студій у Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича (далі – ЧНУ) у трьох їхніх важливих аспектах: інституційної розбудови, їхнього запровадження у систему підготовки фахівців різного рівня освітньої кваліфікації та розвитку наукових досліджень відповідного напрямку.

I. Інституційні зусилля: багато зусиль, менше результатів

Передусім зазначимо, що перші спроби створити організований осередок європейських досліджень у ЧНУ на 2001 рік, коли у рамках реалізації проекту МВФ «Відродження» за напрямом «Європейські студії» на базі кафедри політології та соціології наказом ректора університету було створено Центр європейських студій, який очолив завідувач кафедри доц. А. М. Круглашов. У момент, коли центр ледь розгорнув заплановану у рамках трирічного проекту діяльність, підтримка з боку МФ «Відродження» було припинено по всій мережі інституцій, які брали участь у цьому, здавалося б, амбітному та перспективному проекті. Проте центр і надалі зберігав активність, намагаючись поєднувати свої зусилля як із колективом кафедри-засновника, так і з діяльністю громадського об'єднання «Буковинський політологічний центр», утвореного у Чернівцях на початку 1997 р.

За наказом ректора університету 2006 р., Центр європейських студій було реорганізовано у нову структуру – Центр європейських та регіональних досліджень ЧНУ, який очолив проф. А. М. Круглашов. Зміна назви суттєво не позначилась на профілі та інтенсивності роботи новоствореного центру, оскільки ключовою проблемою його розвитку залишалась відсутність коштів. Новим етапом у розбудові інституційної опори європейських студій в

університеті стало утворення Науково-дослідницького інституту європейської інтеграції та регіональних досліджень ЧНУ. Як єдиний осередок наукових досліджень зі статусом НДІ в рамках університету, нова структура отримала більше уваги від ректорату університету. Його директором призначили проф. А. М. Круглашова, а заступником з наукової роботи – проф. Н. Ю. Ротар. Внутрішня структура НДІ така: відділ європейської інтеграції (керівник – проф. А. М. Круглашов), відділ країн Південно-Східної Європи (керівник – проф. В. І. Бурдяк), відділ пострадянських країн (керівник – доц. І. М. Мельничук), відділ транскордонного співробітництва (керівник – доц. Я. В. Кирпушко), а також Центр білорусистики, литuanістики та балтійських студій (керівник – доц. І. С. Недокус) і лабораторія сучасних етнополітичних досліджень (керівник – доц. П. М. Катеринчук). Роботу НДІ, плани його діяльності, розвиток зовнішніх зв'язків висвітлюють на окремому веб-сайті [6]. Останніми роками в ЧНУ відкрили також Центр європейських студій (керівник – канд. політ. наук В. Василюва) та Центр європейської інформації на базі наукової бібліотеки ЧНУ (директор – М. Зушман). Перша структура формально інтегрована у діяльність НДІ, а статус та підпорядкованість другої ще уточнюють.

Отож уже понад десятиріччя в університеті здійснюють низку зусиль щодо інституціоналізації осередків європейських студій, центральним із яких визначено НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень. Поруч із цими структурами, окремі університетські науково-дослідницькі центри також періодично звертаються до проблематики європейських студій в широку сенсі, чи євроінтеграційних досліджень у вузькому. Серед них варто виокремити Центр євроатлантичної інтеграції та безпеки (керівник – доц. Н. В. Стрельчук) [11], Центр польських студій (керівник – доц. В. Є. Струтинський), а також інші відповідні підрозділи ЧНУ (<http://www.chnu.cv.ua/index.php?page=ua/science/main>).

II. Підготовка фахівців за напрямом європейських студій: локальний прогрес на тлі системної байдужності

Як в Україні загалом, так і в ЧНУ зокрема не відбулось належного нормативно-правового оформлення підготовки фахівців за напрямом «Європейські студії» на рівні бакалавра та магістра. Однак, попри відсутність такої важливої та необхідної спеціальності у ЧНУ, як і в окремих інших ВНЗ нашої держави, відбувається розвиток відповідних спеціалізацій на базі визначених спеціальностей за тими напрямами, за якими готує фахівців університет. Щодо ЧНУ, то найбільше уваги підготовці таким фахівцям приділяє факультет історії, політології та міжнародних відносин (декан – проф. О. В. Добржанський). До підготовки таких фахівців доклали значних зусиль три випускаючі кафедри: кафедра політології та державного управління (завідувач – проф. А. М. Круглашов), кафедра міжнародних відносин (завідувач – проф. Ю. І. Макар), кафедра міжнародної інформації (завідувач – проф. В. П. Фісанов). В учбових планах зазначених кафедр перелічено курси,

пов'язані прямо чи опосередковано з дисциплінами за напрямом «Європейські студії». Зокрема, на кафедрі міжнародних відносин окремі аспекти європейських інтеграційних процесів розкривають курси: «Міжнародні організації та сучасні інтеграційні процеси в регіоні» (доц. В. Є. Струтинський), «Міжнародна інтеграція та глобалізація у світовій політиці» (доц. В. І. Моцок) [4].

Проте систематичного розвитку ці спеціалізації набули в діяльності саме кафедри політології та державного управління. Початок викладання таких предметів покладено спецкурсом «Проблеми європейської інтеграції» ще у рамках факультету історії, який почав викладати з 1994 р. автор цієї статті. Наступний важливий етап у розвитку дидактичних аспектів європейських студій пов'язаний з відкриттям на кафедрі політології та державного управління магістратури за спеціальністю «Державна служба», яка розпочала свою роботу з 2006 р. й отримала спеціалізацію «Світова та європейська інтеграція». Дисципліни, пов'язані з європейськими студіями, тут викладали проф. Ю. І. Макар, А. М. Круглашов, С. Г. Федуняк, доц. Є. П. Юрійчук та деякі інші викладачі. Зазначимо, що в навчальному плані суто проблематиці європейської інтеграції присвячено єдиний курс – «Політика європейської інтеграції», який викладає автор статті, а інші містять компоненти європейських студій, що можна вважати недоліком існуючої програми розвитку саме цієї спеціалізації. Значним позитивним доробком є те, що здебільшого магістерські праці за спеціальністю «Державна служба» захищають відповідно до вимог спеціалізації; орієнтовані вони на вивчення теоретичних і прикладних аспектів євроінтеграційного курсу України та його значення для системи державного управління й функціонування інституту державної служби.

Наступним кроком у розвитку спеціалізацій за напрямом «Європейські студії» варто вважати запровадження 2010 р. спеціалізації «Європейська та регіональна інтеграція» для підготовки бакалаврів політології. В межах цієї спеціалізації складається низка відповідних дисциплінам євростудій курсів. Наприклад, «Історія та теорія європейської інтеграції», «Інституції та політичні процеси ЄС», «Політичний регіоналізм в Європі», «Інститут виборів: національна та європейські моделі», «Євро регіони: теорія та практика», «Безпекові аспекти європейської та євроатлантичної інтеграції» та деякі інші. Їх викладають, відповідно, проф. А. М. Круглашов, ас. І. І. Мороз, ас. У. Ю. Гев'юк, доц. Н. В. Стрельчук та інші викладачі кафедри. Вочевидь, така увага до розвитку дисциплін, пов'язаних з євростудіями, робить зусилля чернівецьких викладачів помітними у національному масштабі [3]. Помітні вони і за межами України, визнанням чого стало отримання 2011 р. гранту на створення кафедри європейської інтеграції імені Жана Моне на базі кафедри політології та державного управління колективом викладачів під керівництвом проф. А. М. Круглашова. Учасниками виконання цього проекту є проф. Н. Ю. Ротар, доц. П. О. Молочко, ас. О. В. Колесников та аспірантка Є. Ю. Олійник.

Водночас навіть у рамках одного університету існує значний потенціал подальшого розвитку Європейських студій, насамперед, на базі юридичного,

економічного та деяких інших факультетів, який все ще чекає на активних прихильників цієї важливої для вітчизняної вищої школи справи. Тим більше турбує відсутність системних кроків із боку профільного міністерства та КМУ України щодо стимулювання розвитку Європейських студій у ВНЗ України, запровадження експериментальних майданчиків і програм із підготовки відповідних цьому профілю фахівців у загальнонаціональному масштабі.

III. Дослідницька діяльність із напрямку «Європейські студії»: похід ентузіастів

Дослідженнями із проблематики європейської інтеграції переважно займаються ті ж три кафедри факультету історії, політології та міжнародних відносин, про які ми вже згадували. Серед пріоритетів досліджень кафедри міжнародних відносин відзначимо проблеми безпекової політики на європейському політичному просторі, якими системно займається проф. С. Г. Федуняк [10], питаннями українсько-польського партнерства у контексті європейської політики сусідства займається завідувач кафедри проф. Ю. І. Макар [16]. На цій кафедрі захищено кілька дисертацій з проблематики євроінтеграційних процесів. Зокрема, 2012 р. підготовлено та захищено кандидатські дисертації О. О. Добржанською на тему політики Східного партнерства ЄС та Л. Н. Сарафінчан на тему європейської інтеграції Румунії. Окремими проблемами європейської інтеграції цікавиться також кандидат політичних наук М. В. Павлюк.

Відповідні дослідження провадять також на кафедрі міжнародної інформації. Насамперед, це стосується проблем транскордонної співпраці та окремих аспектів зовнішньої політики ЄС, які вивчає її завідувач проф. В. П. Фісанов. Питаннями європейської інтеграції поглиблено займався аспірант М. М. Лазарук, який успішно захистив кандидатську дисертацію. Співробітниками цієї кафедри підготовлено 8 номерів журналу «Форум», серед яких останній присвячено актуальним європейським проблемам [5].

Чималу й доволі тривалу дослідницьку працю у напрямі європейських досліджень здійснює колектив кафедри політології та державного управління, адже проблематику європейської та євроатлантичної інтеграції визначено одним із пріоритетів кафедральних наукових досліджень. Заслугує уваги дослідження проблем сучасної європейської політичної культури В. І. Бурдяк та Н. Ю. Ротар: 2004 р. вийшла друком їхня монографія «Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів» [2]. Також В. І. Бурдяк належать й інші праці з цієї проблематики, зокрема, що стосуються процесів європейської інтеграції Болгарії, деяких інших країн Південно-Східної Європи та України [1]. Активно долучається до розкриття цієї тематики у своїх подальших наукових пошуках проф. Н. Ю. Ротар [8].

Різним вимірам процесів європейської інтеграції, передусім участі в них України, присвячені наукові публікації завідувача кафедри [11], [12], [13], [14]. Останніми роками час приділив увагу й вивченню становлення європейських

студій в Україні та Білорусі [7]. Не один рік працює над сучасними процесами взаємодії України з НАТО та ЄС доц. Н. В. Стрельчук, яка також вивчала окремі аспекти європейського курсу Македонії та інших країн регіону [9]. Дисертацію на тему співробітництва України з ЄС захистив здобувач кафедри С. Костюк. Досліджували й досліджують питання українсько-польських стосунків ас. І. І. Мороз та доц. С. М. Швидюк.

Кафедра забезпечила вихід 4-го тому кафедральної збірки наукових праць «Політологічні та соціологічні студії» (фахова із політичних наук), який цілком присвячено вивченню сучасних інтеграційних процесів. З 2010 року, спільно з Регіональним центром підвищення кваліфікації державних службовців, кафедра розпочала видання нової збірки «Влада та управління», в якій є рубрики, присвячені питанням європейської інтеграції України та участі її регіонів у цих процесах. Постійно висвітлюють ці питання на сторінках збірника наукових статей «Україна–Румунія–Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів», котрий регулярно виходить після проведення однойменних тематичних міжнародних конференцій. Їх, на разі, відбулось чотири й, відповідно, видано чотири томи цієї збірки. З березня 2011 р. започатковано проведення щорічної Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів під назвою «Розвиток політичної науки: європейські практики та українські перспективи», на якій завжди точаться дискусії на теми, що відповідають напряму «Європейські студії». Конференції супроводжуються виданням їхніх матеріалів.

Висновки

Поділяючи ті ж самі труднощі, що притаманні розвитку Європейських студій в Україні, а саме – відсутність системної організаційної та фінансової підтримки з боку держави, переважно базуючись на ентузіастичних засадах розвитку цієї сфери знань, зіштовхуючись із неналежною міжінституційною координацією та співпрацею, відсутністю налагоджених систем комунікації між дослідниками та дослідницькими центрами тощо, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича все ж таки формує власні наукові кадри та інституційні осередки, які працюють над розвитком вітчизняних досліджень у сфері європейської історії, політики та права. Найбільш послідовну та помітну дослідницьку, дидактичну та публікаційну діяльність зосереджено на факультеті історії, політології та міжнародних відносин, зокрема, на кафедрах політології та державного управління, міжнародних відносин і міжнародної інформації. Перспективним започаткуванням є утворення окремого Науково-дослідницького інституту європейської інтеграції та регіональних досліджень покликаного систематизувати наукову та проектну діяльність в університеті за напрямом «Європейські студії». Відзначимо, що помітно розвивається міжнародна співпраця науковців університету шляхом залучення їх до таких програми ЄС, як Темпус, Еразмус Мундус, Жан Моне та ін. Останній напрям співпраці дає змогу частково долати хронічну відсутність коштів на розвиток наукових досліджень, обміни студентами, аспірантами та викладачами, притаманні вищій

школі України. Розвиваються й інші ініціативні проекти науковців, що працюють у царині європейських досліджень, із їхніми партнерами з таких країн, як, наприклад, Польща, Румунія, Словаччина, Литва, ФРН, Франція та деяких інших держав-членів ЄС. До європейських досліджень активно долучається наукова молодь, яка успішно захищає кандидатські дисертації й поповнює кадровий склад ЧНУ та інших регіональних ВНЗ України. Все це дає підстави з певним оптимізмом дивитись у майбутнє європеїстики й сподіватись на те, що зусиллями науковців, експертів та зорієнтованих на Європу політиків і громадських діячів Європейські студії займуть гідне місце у системі освітньої та наукової політики України, яке відповідає європейським прагненням її громадян та потребам розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурдяк В. Євроінтеграційні наміри України та участь у діяльності транскордонних регіонів / В. Бурдяк // Культурологічний часопис «І» (Львів). – 2010. – №64. – С. 140–147.
2. Бурдяк В. І. Політична культура країн Європи у контексті інтеграційних процесів : Монографія / В. І. Бурдяк, Н. Ю. Ротар. – Чернівці : Рута, 2004. – 328 с.
3. Круглашов А. Региональная политика Республики Беларусь: трудности европеизации / А. Круглашов, Ю. Коцкая // Пути европеизации Беларуси: между политикой и конструированием идентичности, 1991–2010. – Минск : Логвинов И. П., 2011. – С. 7–83.
4. Навчальний процес. Кафедра політології та державного управління. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politicalscience.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/04disciplines>.
5. Навчальні дисципліни. Кафедра міжнародних відносин. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interrel.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/04disciplines>.
6. Науково-дослідницький інститут європейської інтеграції та регіональних досліджень [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.gieirs.org>.
7. Ротар Н. Ю. Євро регіональна політика України в контексті сучасних цивілізаційних процесів / Н. Ю. Ротар // Сучасна українська політика. Спецвипуск. Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів. – К. : Фенікс, 2011. – С. 112–121.
8. Стрельчук Н. «Регіональні проекти» у Центральній та Південно-Східній Європі: досвід країн Вишеграду для Західних Балкан / Н. Стрельчук // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – Т. IX. – Чернівці : Букрек, 2010. – С. 552–566.
9. Федуняк С. Г. Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої системи Заходу і Нових незалежних держав / С. Г. Федуняк. – Чернівці : Рута, 2005. – 336 с.
10. Центр євроатлантичної інтеграції та безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cei-chnu.org.ua>.
11. Kruglashov A. Academic and Educational Cooperation of Ukraine and the European Union: overcoming 'Paper Barriers' / A. Kruglashov // Der Donauraum. Zeitschrift des Institutes für den Donauraum und Mitteleuropa als Vierteljahresschrift. 46 Jahrgang. – 2/2006. – P. 134–143.
12. Kruglashov A. Euroregion – the potential of interethnic harmonization / A. Kruglashov // Kärnten documentation. Die Rolle der Volksgruppen im erweiterten Europa und bei grenzüberschreitenden Kooperationsmodellen. Band 20/21. – Klagenfurt, 2006. – P. 164–171.

13. *Kruglashov A. Public Opinion and the Perspectives of Ukraine's European Integration: Regional Dimensions. / A. Kruglashov / Geir Flikke & Sergiy Kisselyov [eds.] Beyond Recognition? Ukraine and Europe after the Orange Revolution. – Oslo, 2006. – P. 155–164.*

14. *Kruglashov A. Ukraine's ticket to Europe; who sells, where to buy? / A. Kruglashov / Ukraine, between integration and partnership, Collection Voisinages Europeens, 4. – Bruylant, 2010. – P. 335-360.*

15. *Makar J. Polityka zagraniczna Ukrainy – czynniki wewnętrzne i zewnętrzne / J. Makar // Międzynarodowe wyzwania bezpieczeństwa / red. Klemens Budzowski. – Kraków : KAAFM, 2010. – S. 167–173.*

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2012

Прийнята до друку 25.10.2012

THE DEVELOPMENT OF EUROPEAN STUDIES IN REGIONAL ACADEMIC CENTERS IN UKRAINE: THE CASE OF CHERNIVTSI

Anatoliy Kruglashov

*Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi,
2, Cathedral Str., Chernivtsi, Ukraine, 58000, tel. (0372) 52-30-53,
e-mail: akruglas@gmail.com*

In the article the author reviews the formation of European Studies at the Chernivtsi National University, critically examines the institutional features of their development, accurately explores the teaching of European studies in this university and meticulously analyzes the research activities of Chernivtsi scholars in the field of European integration.

Key words: European Studies, European integration, higher education.

РАЗВИТИЕ ЕВРОПЕЙСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В РЕГИОНАЛЬНЫХ НАУЧНЫХ ЦЕНТРАХ УКРАИНЫ: ПРИМЕР ЧЕРНОВЦОВ

Анатолій Круглашов

*Черновицький національний університет ім. Юрія Федьковича,
ул. Кафедральна, 2, г. Черновці, Україна, 58000, тел. (0372) 52-30-53,
e-mail: akruglas@gmail.com*

Исследовано становление европейских исследований в Черновицком национальном университете имени Юрия Федьковича, рассмотрены институциональные особенности их развития, проанализированы достижения в преподавании европейских исследований в этом вузе и охарактеризованы исследовательские достижения черновицких ученых в сфере европейской интеграции.

Ключевые слова: европейские исследования, европейская интеграция, высшее образование.